

Οιδιπόδειο και Ταυτίσεις

Σταυρούλα Μπεράτη

Το οιδιπόδειο σύμπλεγμα και η διαδικασία λύσης του, που εμφανίζεται στη φαλλική φάση της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης αποτελεί θεμελιακή έννοια σημαντική και κεντρική στην ψυχαναλυτική θεωρία και περιλαμβάνει φαντασιώσεις αγάπης, μίσους, αιμομιξίας, λιβιδινικές και επιθετικές συνιστώσες, συναισθήματα ζήλειας, ανταγωνισμού, ντροπής και ενοχών. Το άτομο καλείται να αντιμετωπίσει πολλαπλές συγκρούσεις που αφορούν τη φυσιολογική ανάπτυξη αλλά και συνδέονται με τη δημιουργία νευρώσεων, διαστροφών και διαταραχών προσωπικότητας. Παρά το ότι η προοιδιπόδεια φάση έχει κερδίσει σε σημαντικότητα στη διαμόρφωση του ψυχισμού, στη φυσιολογική πορεία και στην ψυχοπαθολογία, το οιδιπόδειο κρατάει την πυρηνική του θέση στην οργάνωση του ψυχισμού με ιδιαίτερη σημασία για τη δημιουργία του υπερεγώ και τη διαμόρφωση ταυτότητας. Προϋπόθεση για την όσο γίνεται καλύτερη λύση του οιδιποδείου είναι ότι πολλές διαδικασίες και κυρίως η δυνατότητα εσωτερίκευσης και ταύτισης κατά τα προηγούμενα χρόνια να έχει προχωρήσει χωρίς μείζονα εμπόδια και να έχει εξασφαλίσει συνθήκες για την πορεία του ψυχισμού προς αυτόνομη λειτουργία. Οι ταυτίσεις των πρώτων χρόνων με τα γονεϊκά αντικείμενα θα επηρεάσουν και τις ταυτίσεις που θα εγκατασταθούν με τη διαμόρφωση του υπερεγώ. Σχέσεις όπου κυριαρχεί η επιθετικότητα έναντι της λιβιδινικής συνιστώσας δυσκολεύουν την εγκατάσταση ταύτισης που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, σημαντική συνθήκη για την όσο γίνεται καλύτερη απαρτίωση της προσωπικότητας.

Η δημιουργία του υπερεγώ αποτελεί σταθμό για τη δέσμευση ενστικτώδους ψυχικής ενέργειας σε σημαντικό ποσοστό, που στη συνέχεια θα μετατραπεί σε περισσότερο δεσμευμένη και ουδετεροποιημένη και θα χρησιμοποιηθεί για τη δόμηση της προσωπικότητας σε ποικίλες ταυτισιακές διεργασίες αλλά και για τη διεύρυνση αντικειμενότροπων επενδύσεων. Η ισορροπία μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς διεργασίας αλλάζει υπέρ της δεύτερης, ενώ ισχυροποιείται και η αρχή της πραγματικότητας έναντι της αρχής της ευχαρίστησης με αποτέλεσμα να υπάρχουν τροποποιήσεις και στις αναπαραστάσεις εαυτού και στις αναπαραστάσεις αντικειμένων. Ο βαθμός ουδετεροποίησης της ενέργειας αλλά και η μίξη λιβιδινικής και επιθετικής ενόρμησης παίζει ρόλο στο πώς θα διαμορφωθεί η ταυτότητα αλλά και οι διάφορες λειτουργίες του υπερεγώ.

Ως κληρονόμος του οιδιποδείου συμπλέγματος το υπερεγώ αποτελεί ένα δομικό σχηματισμό που συνδέεται και εξασφαλίζει διάφορες αλλαγές στον ψυχισμό. Αναλαμβάνει την ευθύνη για το άγχος σήμα κινδύνου όσον αφορά το φόβο ευνουχισμού, ενώ ταυτόχρονα προστατεύει από αυτό τον κίνδυνο δίνοντας οδηγίες για το τί επιτρέπεται και τι όχι (Jacobson, 1964). Ισχυροποιείται η απώθηση προοιδιποδεια-

κών και οιδιποδειακών συγκρούσεων, αναπαραστάσεις εαυτού και αντικειμένου τροποποιούνται σύμφωνα με τις νέες συνθήκες και γίνεται αναδιοργάνωση του συνόλου των αμνών. Στην οιδιπόδεια φαλλική φάση αντικειμενότροπος libido μετατρέπεται σε ναρκισσιστική προκειμένου να γίνουν οι διάφορες ταυτισιακές διεργασίες αλλά χρησιμοποιείται και ενέργεια από την επένδυση άλλων ερωτογόνων ζωνών, η οποία μετακινείται ενδοψυχικά και επενδύει τη φαλλική ζώνη. Ο Freud (1924) επισημαίνει ότι ίσως κάθε ταύτιση περιλαμβάνει το μηχανισμό της αποσεξουαλικοποίησης και μετουσίωσης και ότι το εγώ μέσω του μηχανισμού της ταύτισης είναι μια συνάθροιση από εγκαταλελειμμένες αντικειμενότροπες σχέσεις (Freud, 1923).

Πλην της απώθησης και της ταύτισης ποικίλοι μηχανισμοί άμυνας συμμετέχουν και συνεπικουρούν στη λύση του οιδιποδείου συμπλέγματος και στις μεταλλαγές που ακολουθούν. Ένας τέτοιος μηχανισμός άμυνας είναι η αντίδραση με το αντίθετο, η οποία υποβοηθεί την εργασία της απώθησης (Freud, 1915), ώστε να μην έχουμε επιστροφή του απωθημένου ενώ διευκολύνει και το μηχανισμό της άρνησης με την τροποποίηση που επιτυγχάνει μέσω της αντιστροφής (Freud A, 1936). Λειτουργεί προς δύο κατευθύνσεις αφενός εμποδίζοντας να αναδυθεί υλικό του ασυνειδήτου και αφ'ετέρου, με την αλλαγή στο αντίθετο, διευκολύνει το μηχανισμό της άρνησης που απευθύνεται στην εξωτερική πραγματικότητα.

Ένας άλλος μηχανισμός που διευκολύνει τις ταυτισιακές διεργασίες και την επεξεργασία της αμφιθυμίας που χαρακτηρίζει κάθε σχέση είναι ο μηχανισμός της διχοτόμησης. Στο μικρό Hans ο Freud (1909) αναφέρει ότι ο πατέρας, που το παιδί μισεί ως αντίπαλο και θέλει να πάρει τη θέση του, είναι το ίδιο πρόσωπο, ο ίδιος πατέρας, που αγαπά και θαυμάζει και που αποτελεί γι'αυτόν πρότυπο στο οποίο θέλει να μοιάσει. Αυτές οι δύο αντίθετες συναισθηματικές καταστάσεις δημιουργούν την εσωτερική σύγκρουση για την οποία δεν υπάρχει εύκολη λύση. Ίσως μία διαδικασία μέσω της οποίας γίνεται προσπάθεια να βρεθεί λύση είναι ο μηχανισμός της διχοτόμησης, που οδηγεί στο ξεχώρισμα του καλού και του κακού γονέα, του καλού και του κακού μητρικού και πατρικού αντικειμένου και διευκολύνει στο να κατευθυνθεί η επιθετικότητα προς μέρος του αντικειμένου, χωρίς να το καταστρέψει στο σύνολό του. Άλλωστε και στην τραγωδία του Σοφοκλή για τον Οιδίποδα υπάρχουν δύο δυάδες γονέων, ο Λάιος και η Ιοκάστη, και στην Κόρινθο, οι θετοί γονείς ο Πόλυβος και η Μερόπη. Έτσι και ο γιός Οιδίπους μέσω διχοτομήσεων, μεταθέσεων και προβολών μπορεί και να διατηρεί το γονεϊκό αντικείμενο, αλλά και να το φονεύει (Quinodoz, 1999). Η φαντασίωση της φανταστικής οικογένειας, του οικογενειακού ρομάντζου (Freud, 1908) μπορεί να γίνει κατανοητή και ως προσπάθεια λύσης του οιδιποδείου συμπλέγματος μέσω του μηχανισμού της διχοτόμησης, της μετάθεσης και της εξιδανίκευσης. Αν αυτοί οι γονείς δεν είναι οι πραγματικοί, αλλά κάποιοι άλλοι είναι οι

πραγματικοί, υπερτιμημένοι και εξιδανικευμένοι, μειώνεται η ενοχή για επιθετικές και αιμομικτικές φαντασιώσεις. Η διατήρηση δύο εκδοχών γονεϊκών αντικειμένων, δύο ζευγαριών, διευκολύνει το χειρισμό και των θετικών και των αρνητικών συναισθημάτων δίνοντας έμφαση τότε στη θετική-λιβιδινική διάσταση και τότε στην αρνητική-επιθετική. Ανάλογα με το ποιά στοιχεία του οιδιποδείου συμπλέγματος πραγματεύεται το παιδί, τότε επικρατεί η μία πλευρά και τότε η άλλη με συχνές εναλλαγές μεταξύ της θετικής και της αρνητικής εικόνας των γονεϊκών αντικειμένων και αντίστοιχων ταυτίσεων και με τις δύο πλευρές. Η διχοτόμηση καταδεικνύει την οργανωμένη προσπάθεια του ψυχισμού, ίσως μία από τις αρχικές (Segal, 1914), να επεξεργασθεί εσωτερικές συγκρούσεις και διευκολύνει την εγκατάσταση στη συνέχεια της απώθησης και της ταύτισης. Η ύπαρξη δύο πατρικών και δύο μητρικών αντικειμένων, πλην της οιδιποδειακής σύγκρουσης, προστατεύει και από το άγχος απώλειας του αντικειμένου, το οποίο προϋπάρχει της οιδιποδειακής προβληματικής αλλά ενεργοποιείται και πάλι με την πολυπλοκότητα των ψυχικών κινήσεων στη φαλλική φάση. Το παιδί δεν νοιώθει την εσωτερική ερήμωση από την απώλεια του αντικειμένου, αλλά διατηρεί την ασφάλεια που του παρέχει η διατήρηση της γονεϊκής αναπαράστασης.

Η ταύτιση είναι ένας πολύ σημαντικός μηχανισμός που εμφανίζεται πάρα πολύ νωρίς με διαδικασίες ενσωμάτωσης, ενδοβολής και προβολής και εξελίσσεται σε πολυπλοκότητα, όπως εξελίσσεται το σύνολο του ψυχισμού. Η ενσωμάτωση αντιστοιχεί στη φάση του πρωτογενούς ναρκισσισμού όταν εαυτός και αντικείμενο είναι μη διαφοροποιημένα και η εναλλαγή ευχαρίστησης-δυσαρέσκειας βασίζεται στη λήψη τροφής κατά κύριο λόγο. Επομένως βασικός ρυθμιστής της σωματοψυχικής λειτουργίας και της επαφής με το περιβάλλον σ'αυτή τη φάση είναι η στοματική οδός (Engel και Reichsman, 1959). Αντιστοιχεί σ'αυτό που ο Freud ονομάζει πρωτογενή ταύτιση ή μάλλον τότε εμφανίζεται η πρωτογενής ταύτιση που ορίζεται ως η πρώτη έκφραση σχέσης και σύνδεσης με κάποιον άλλον άνθρωπο (Freud, 1921). Η πρωτογενής ταύτιση βασίζεται ή έχει στοιχεία και ενσωμάτωσης και ενδοβολής. Η ενδοβολή είναι ένα βήμα μετά την ενσωμάτωση και συνδέεται με την απαρχή αναπαραστάσεων εαυτού και αντικειμένου στο ψυχικό όργανο. Ενσωμάτωση και ενδοβολή μπορεί να θεωρηθούν ως πρόδρομα στάδια της ταύτισης, η οποία είναι καθαρά ψυχική διεργασία, κατά την οποία ιδιότητες των αναπαραστάσεων αντικειμένου γίνονται ιδιότητες των αναπαραστάσεων εαυτού στο ψυχικό όργανο. Η ταύτιση μπορεί να θεωρηθεί ως η γέφυρα μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού κόσμου. Η διαδικασία της ενσωμάτωσης που βασίζεται σε σωματική-στοματική διαδικασία και διατηρεί ποιοτικά τον ενστικτώδη χαρακτήρα της δεν σημαίνει ότι εξαφανίζεται ή σταματά να λειτουργεί, όταν εμφανίζεται η ενδοβολή και η ταύτιση. Εξακολουθεί να συμμετέχει στη λειτουργία εσωτερίκευσης άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε

μικρότερο βαθμό καθ'όλη την διάρκεια απαρτίωσης της προσωπικότητας. Ο ψυχισμός βρίσκεται σε συνεχή κίνηση με εναλλαγές αποδιοργάνωσης και αναδιοργάνωσης και όχι σε στατική κατάσταση. Οι κινήσεις αυτές συχνά είναι για την εξυπηρέτηση του ψυχισμού και δεν δηλώνουν ψυχοπαθολογία. Η επανασεξουαλικοποίηση της ενέργειας διαφόρων λειτουργιών όπως συμβαίνει στην εφηβεία, όταν η παλινδρόμηση είναι περιορισμένη, εξασφαλίζει την κινητήριο δύναμη για την παραπέρα προοδευτική πορεία.

Η πολυπλοκότητα της ταύτισης που συμβαδίζει με τη διαφοροποίηση εαυτού και αντικειμένου, πλην της δόμησης του ψυχισμού λειτουργεί και αμυντικά εξασφαλίζοντας μείωση της έντασης, αντιμετώπιση συγκρούσεων και αλλαγή σε επενδύσεις λιβιδινικές και επιθετικές καθώς και αλλαγές στην ποιότητα της ενέργειας μέσω ουδετεροποίησης ή και μετουσίωσης (Arlow, 1955). Όσο η ταύτιση προχωρεί από τη μη διαφοροποιημένη πρωτογενή ταύτιση σε μορφή περισσότερο πολύπλοκη δομικά και αμυντικά γίνεται πιο εκλεπτυσμένη και πιο επιλεκτική. Η ταύτιση με τους γονείς δεν σημαίνει απλώς αντιγραφή του τρόπου λειτουργίας των γονεϊκών αντικειμένων. Οι γονεϊκές ταύτισεις επηρεάζονται και χρωματίζονται από την εσωτερική ψυχική οικονομία του παιδιού, τις δικές του ενορμήσεις, άμυνες και λειτουργίες του εγώ από τις δικές του συνειδητές και ασυνειδητές φαντασιώσεις. Το παιδί θα κάνει τη δική του επιλογή, τροποποίηση και σύνθεση των ιδιοτήτων των γονιών, ταυτιζόμενο μαζί τους.

Στο κείμενο για την ταύτιση ο Freud (1921) επισημαίνει ότι το αντικείμενο προς ταύτιση δεν επιλέγεται μόνο λόγω της λιβιδινικής επένδυσης. Η επιθετική ενόρμηση που είναι παρούσα στην αμφιθυμία που χαρακτηρίζει κάθε σχέση με το αντικείμενο είναι εξ ίσου σημαντική για την επιλογή του αντικειμένου προς ταύτιση. Η συμμετοχή της επιθετικότητας στη διαδικασία ταύτισης επισημαίνεται και από την Anna Freud (1936) στην περιγραφή μιας ειδικής μορφής ταύτισης, της ταύτισης με τον επιτιθέμενο. Τη συγκεκριμένη μορφή ταύτισης τη θεωρεί πολύ σημαντική στη δημιουργία του υπερεγώ αλλά και γενικότερα σε καταστάσεις όπου ο ψυχισμός αντιμετωπίζει κατηγορίες και ενοχή και κινητοποιεί διαδικασίες ενδοβολής και προβολής. Η Jacobson (1964) επισημαίνει ότι στη δημιουργία του υπερεγώ η ταύτιση λειτουργεί προκειμένου να αποφευχθεί η απώλεια του εσωτερικευμένου αντικειμένου και ότι ο κίνδυνος αυτός κινητοποιείται κυρίως από το επιθετικό σκέλος της αμφιθυμίας προς τον οιδιπόδειο αντίπαλο.

Κάθε μορφή ταύτισης ως αμυντικός μηχανισμός είναι και μία προσπάθεια λύσης διαφόρων ψυχοσυγκρούσεων. Φαντασιώσεις συνειδητές και ασυνειδητές επηρεάζουν πολλές φορές το ποια στοιχεία του αντικειμένου θα επιλεγούν προς ταύτιση, ποια θα αγνοηθούν. Το άγχος αποχωρισμού μέσω της ταύτισης με το γονεϊκό

αντικείμενο καθίσταται επεξεργάσιμο, ελεγχόμενο, και εμπλουτίζει τον ψυχισμό με ποικίλες καινούργιες δεξιότητες προωθώντας τη διαδικασία ανεξαρτητοποίησης. Επίσης η κυριαρχία στο δίπολο παθητικότητας/ενεργητικότητας περιλαμβάνει σε μεγάλο βαθμό και διαδικασίες ταύτισης και με τις δύο θέσεις.

Κάθε εμπειρία και ιδιαίτερα κάθε τραυματική εμπειρία επιδρά ποικιλοτρόπως στον ψυχισμό. Υπάρχει το οικονομικό σκέλος δηλαδή πόσο το τραύμα κατακλύζει το ψυχικό όργανο, αλλά υπάρχει και η σημασία που συνειδητά και ασυνειδήτα του αποδίδεται βάσει της εσωτερικής ψυχικής πραγματικότητας του ατόμου. Μπορεί να βιωθεί ως επίθεση, ως παραβατικότητα, ως τιμωρία, ως μαζοχιστική ευχαρίστηση, ως επιβεβαίωση ευχών θανάτου και πολλά άλλα (Blum, 1987). Η ταύτιση με διάφορες θέσεις πότε του θύτη και πότε του θύματος θα είναι ένας από τους μηχανισμούς άμυνας που θα επιλεγούν προκειμένου ο ψυχισμός να εξασφαλίσει ομοιότητα και ισορροπία. Ορισμένες φορές οι ταυτίσεις μπορεί να χαρακτηρίζονται από αντιφατικά στοιχεία ανάλογα με το πώς εσωτερικεύθηκαν οι διάφορες εμπειρίες και πώς τροποποιήθηκαν στη συνέχεια από τις αλλαγές στην εσωτερική ψυχική πραγματικότητα. Η αναπαράσταση του αντικειμένου μπορεί ταυτόχρονα να έχει διαμορφωθεί ως φροντιστική, ως κάποιος που μπορεί να σώζει αλλά ταυτόχρονα και ως επιθετική ή και σαδιστική. Για το παιδί είναι πιο εύκολο να προτιμήσει ασφάλεια από ευχαρίστηση και επομένως να αποδεχθεί ένα ισχυρό αντικείμενο που παρέχει ασφάλεια, έστω και αν του στερεί ευχαρίστηση και ελευθερία (Jacobson, 1964). Εμπειρίες φροντίδας που εμπεριέχουν πόνο, όπως σε περίπτωση ασθένειας, μπορεί να συμπυκνώσουν και να συνδέσουν διαδικασίες βοήθειας που έρχεται από τον άλλο με κάτι το επίπονο και τη φροντίδα με βαθμό βασανισμού (Blum, 1987). Αντίστοιχα το άτομο μπορεί να ταυτισθεί με όλες αυτές τις αναπαραστάσεις αντικειμένου αλλά και με ασυνειδήτα στοιχεία στον ψυχισμό των γονιών, με δικές τους άμυνες αλλά και με τον τρόπο λειτουργίας του δικού τους υπερεγώ. Η εικόνα θα είναι τελείως διαφορετική όταν υπάρχει ταύτιση με ένα καλόηθες γονεϊκό υπερεγώ από ένα υπερεγώ που χαρακτηρίζεται κατά κύριο λόγο από τιμωρητικά ή και σαδιστικά στοιχεία. Οι διαδικασίες της ταύτισης γίνονται περισσότερο πολύπλοκες διότι οι γονείς ταυτιζόμενοι με το παιδί αναβιώνουν δικές τους εμπειρίες ως παιδιά και μέσω προβλητικής ταύτισης πολλές φορές προβάλλουν στο παιδί στοιχεία από τη σχέση με τους δικούς τους γονείς. Η εικόνα γίνεται ακόμη πιο δύσκολη στη διαδικασία εσωτερίκευσης επιλογής, στοιχείων και σύνθεσης διότι το τι προβάλλεται κάθε φορά, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, από το γονέα στο παιδί και τανάπαλιν αλλάζει ανάλογα με τη φάση ανάπτυξης, με το ποιες συγκρούσεις ή ποιοι μηχανισμοί άμυνας ενεργοποιούνται σε κάθε περίπτωση, από την ψυχική διάθεση του γονιού και την εν γένει ψυχική του ισορροπία. Επομένως η διαδικασία των ταυτίσεων σε διαφορετικές φάσεις της δημιουργίας του

ψυχισμού και στη δημιουργία του υπερεγώ απαιτεί μεγάλη προσπάθεια σύνθεσης και συνδυασμό από πολλά επίπεδα αναπαραστάσεων.

Η όλη πορεία του ψυχισμού έχει αρκετά μονοπάτια και επιλογές και δεν είναι τόσο δύσκολο να λοξοδρομήσει εν μέρει ή να καθηλωθεί σε κάποιο σημείο. Οι ταυτιστικές διαδικασίες μπορεί να τροποποιούνται ή να μεταλλάσσονται ανάλογα με τις συνθήκες όπως τη φάση ανάπτυξης, τις εκάστοτε συγκρούσεις, τη μείξη επιθετικής και λιβιδινικής ενόρμησης. Η ταύτιση δεν επιβάλλεται αυτούσια απ'έξω, ακόμη και αν οι γονείς το προσπαθούν, αλλά καθορίζεται από διαδικασία εσωτερικής επιλογής και οργάνωσης. Από την άλλη διαμόρφωση των ταύτισεων δεν παραμένει τελείως ανεπηρέαστη από τα μηνύματα που το παιδί προσλαμβάνει από το περιβάλλον. Θετικές και αρνητικές-τραυματικές εμπειρίες θα επηρεάσουν και θα μεταλλάξουν τις εκάστοτε ταύτισεις. Το τι θα επιλεγεί προς ταύτιση είναι δύσκολο να προβλεφθεί και είναι δύσκολο επίσης να προβλεφθεί αν οι ταύτισεις θα μείνουν όπως παρουσιάζονται σε κάποια χρονική στιγμή ή θα τροποποιηθούν ανάλογα με τις συνθήκες εσωτερικές και εξωτερικές που αντιμετωπίζονται στην πορεία. Η συνθετική λειτουργία του εγώ την οποία ο Freud θεωρεί από τα κύρια χαρακτηριστικά του (1926) καλείται να ανταποκριθεί σ'αυτό το δύσκολο έργο, που θα καθορίσει κατά το δυνατόν τη σταθερότητα των ταύτισεων στη λειτουργία εγώ και υπερεγώ.

Θα αναφερθώ σε κλινικό παράδειγμα από την ανάλυση ενός νέου άνδρα με στόχο να φανούν οι διαδικασίες ταύτισης κατά την πορεία απαρτίωσης εγώ και υπερεγώ.

Κλινικό Παράδειγμα

Πρόκειται για ένα φοιτητή τον κύριο Α., ο οποίος κατά το Α' έτος των σπουδών του εμφάνισε αυτοβλαπτικές και αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές. Είχε μπει σε πολύ δύσκολη σχολή, που έδωσε πολύ χαρά στους γονείς του, αλλά κατά τη διάρκεια του έτους έβαζε σε κίνδυνο την εκπαιδευτική του πορεία μη διαβάζοντας και κυρίως με το να παίρνει επικίνδυνες ουσίες πριν από τις εξετάσεις που οδηγούσε στο να μη μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της σχολής. Π.χ. δεν μπόρεσε να παρουσιαστεί σε εξέταση, διότι την προηγούμενη εισέπνευσε κάτι περίεργο που του προκάλεσε θόλωση και σύγχυση.

Ο σύμβουλος σπουδών στον οποίο είχε ανατεθεί αντιλήφθηκε ότι υπήρχε ενδοψυχικό πρόβλημα και τον παρέπεμψε για ψυχιατρική εκτίμηση, που κατέληξε στο να αρχίσει ψυχανάλυση κατανοώντας και ο ίδιος ότι αντιμετώπιζε συγκρούσεις που δεν μπορούσε να χειρισθεί.

Ο κύριος Α. ήταν μοναχοπαίδι με δυσκολίες στη σχέση και με τους δύο γονείς. Η μητέρα ήταν υπερπροστατευτική και τρυφερή μαζί του αλλά και αρκετά διε-

γερτική. Ο πατέρας ήταν απόμακρος και πολύ ανταγωνιστικός. Είχε προσπαθήσει να σπουδάσει αυτό που τώρα σπούδαζε ο γιός του αλλά δεν τα κατάφερε και είχε συμβιβαστεί με ένα αντικείμενο που το θεωρούσε κατώτερο και ένοιωθε αποτυχημένος. Συχνά έδινε στο γιό του ασκήσεις ή άρθρα και μετά τον εξήταζε προσπαθώντας να καταλάβει τι δεν είχε κατανοήσει και ποια ήταν τα κενά ή τα ελλειμματικά του στοιχεία. Η συναλλαγή αυτή μεταξύ τους χαρακτηριζόταν από συγκρίσεις και επισημάνσεις των αποτυχιών.

Όταν ο γιός μπήκε στη σχολή που ο πατέρας δεν είχε καταφέρει να μπει κινητοποιήθηκαν διάφορα ανάμικτα συναισθήματα στον κύριο Α. Αφ' ενός είχε θριαμβεύσει έναντι του πατέρα και αφ' ετέρου ένοιωθε ενοχές που τον ξεπέρασε. Η αυτοκαταστροφική συμπεριφορά, που παρουσιάστηκε στο Α' έτος των σπουδών του, ήταν ο ευνουχισμός που επέβαλε στον εαυτό του προκειμένου να γίνει όπως ο πατέρας, να ταυτισθεί δηλαδή με ένα αδύναμο, αποτυχημένο πατρικό αντικείμενο. Η αναπαράσταση του ευνουχισμένου αδύναμου πατέρα είχε ενισχυθεί και από την εμπειρία που είχε στα 4-5, όταν ο πατέρας αρρώστησε από πολιομυελίτιδα και έμεινε παράλυτος για ένα διάστημα. Πιθανόν τότε οι δικές του επιθυμίες και φαντασιώσεις για ευνουχισμό του πατέρα να απέκτησαν μια ποιότητα πραγματικότητας που ενίσχυσαν τις δικές του παντοδύναμες φαντασιώσεις και ενοχές.

Η σχέση του με την μητέρα ήταν πολύ κοντινή και πολλές φορές τη βίωνε να τον προτιμάει έναντι του πατέρα. Σχετικά με την οιδιποδειακή σύγκρουση είχε βρεθεί να είναι ο νικητής έναντι του πατέρα και όσον αφορά την πολυπόθητη Σχολή και όσον αφορά την αγάπη και την προτίμηση της μητέρας. Στην προκειμένη περίπτωση η ταύτιση με ένα ευνουχισμένο, υποτιμημένο, πατρικό αντικείμενο ήταν η λύση έναντι των ενοχών του για το διπλό του θρίαμβο. Με την αποτυχία του στη σχολή δεν θα γινόταν καλλίτερος από την πατέρα και στρέφοντας την επιθετικότητα προς τον εαυτό του, στροφή επιθετικότητας εναντίον του εαυτού, προστάτευε το πατρικό αντικείμενο από όποια επιθετική, φονική φαντασίωση. Επίσης με το να γίνεται και αυτός αποτυχημένος δεν ήταν ένα επιθυμητό αντικείμενο για τη μητέρα και έτσι προστατευόταν και από την αιμομικτική προσέγγιση. Η εικόνα εαυτού ως αποτυχημένου, ευνουχισμένου και υπολειμματικού εκφράστηκε και σε ένα όνειρο όπου είδε άτομα που τους έλλειπε μέρος του σώματος από διάφορες περιοχές. Ανάμεσά τους υπήρχε ένας που του έλλειπε μέρος του εγκεφάλου και δεν μπορούσε να μιλήσει. Τον θύμιζε κάποιον που είχε αφήσει τη γυναίκα του και ζούσε ανοιχτά ως ομοφυλόφιλος. Στους συνειρμούς του αναφέρθηκε στην αδελφή κάποιας φίλης, η οποία ήταν καθυστερημένη και έπασχε από δισχιδή ράχη και υδροκέφαλο. Στο αναλυτικό υλικό ήταν σαφές ότι η εικόνα του ευνουχισμένου καθυστερημένου ανθρώπου αποτελούσε μέρος της δικής του αναπαράστασης εαυτού.

Η σχέση με τη μητέρα του είχε έντονα διεγερτικά στοιχεία. Μέχρι την ηλικία των 11-12 τον άφηνε να τη βλέπει γυμνή. Σ'αυτή την ηλικία του είπε ότι αυτό πρέπει να σταματήσει. Αισθάνθηκε μπερδεμένος και απογοητευμένος. Εξακολούθησε να την παρατηρεί από ανοιχτές πόρτες και κλειδαρότρυπες. Η μητέρα έμπαινε στο μπάνιο όταν αυτός ήταν γυμνός και αυτό συνεχίστηκε μέχρι τα 17 του, όταν αυτός πλέον ενεργητικά της απαγόρευσε να το κάνει. Η συνεχής παρατήρηση του σώματος της μητέρας αφ'ενός κινητοποιούσε άγχη ευνουχισμού και αφ'ετέρου καλλιεργούσε την επιθυμία ταύτισης μαζί της. Το σώμα αυτό του δημιουργούσε περιέργεια για το πώς λειτουργεί, τι κρύβει μέσα του, και θα ήθελε να έχει πρόσβαση σ'αυτό και να το κατάκτησει. Η έντονη περιέργεια για το σώμα της μητέρας δυνατόν να εξηγεί και ένα ιδιαίτερο περιστατικό που συνέβη στην εφηβεία του.

Είχε πάει σε ένα κτίριο όπου εργαζόταν ο πατέρας του και αντί για την κυρία είσοδο προσπάθησε να μπει από μία άλλη, που είχε την ταμπέλα «απαγορεύεται η είσοδος». Αγνόησε το σήμα, άνοιξε και μπήκε ενώ η πόρτα έκλεισε ερμητικά πίσω του. Βρέθηκε σε ένα μικρό χώρο με μία άλλη πόρτα μπροστά του, η οποία διέθετε σύστημα συναγερμού (alarm system). Την παραβίασε και αυτήν, προχώρησε και ο συναγερμός άρχισε να χτυπάει. Αντί να προσπαθήσει να φύγει, άρχισε να εξερευνά τα διάφορα δωμάτια προσπαθώντας να καταλάβει σε τι χρησίμευαν, ενώ ένοιωθε μια περίεργη διέγερση. Τελικά ένας φύλακας τον έβγαλε έξω λέγοντάς του ότι έκανε κάτι που δεν επιτρεπόταν. Το όλο περιστατικό έγινε κατανοητό ως η προσπάθειά του να κατανοήσει το τι κρύβει το σώμα της μητέρας, τι υπάρχει μέσα του, ενώ ο φύλακας αντιπροσώπευε το εξωτερικευμένο υπερεγώ που τον έβαλε σε τάξη. Σχετικά με την αναπαράσταση του μητρικού αντικείμενου σε ένα όνειρο είδε τον εαυτό του να πέφτει από μία πλατφόρμα και να βρίσκεται σε ένα χώρο όπου ένα τέρας φιλικό που έμοιαζε με γοργόνα και έτρωγε ωμά ψάρια πρόσφερε και στον ίδιο από τη τροφή της. Οι συνειρμοί είχαν να κάνουν με τη μητέρα με την αναπαράσταση του μητρικού αντικείμενου. Η μητέρα ήταν γι'αυτόν φροντιστική αλλά και φαλλική. Τη βίωνε ως κάποια που μπορούσε να του δίνει τροφή αλλά και φαλλική δύναμη.

Ο κύριος Α είχε δυσκολία λύσης του οιδιποδείου και δυσκολία σταθεροποίησης των ταυτίσεων που ακολουθούν τη λύση του. Ο πατέρας ήταν γι'αυτόν ένα επιθετικό και υποτιμημένο αντικείμενο που δεν μπορούσε να αποτελέσει επιθυμητό πρότυπο προς ταύτιση. Τη δική του επιτυχία τη βίωνε ως επίθεση προς τον πατέρα, ενοχοποιείτο και η λύση σ'αυτό ήταν να αυτοευνουχισθεί και να γίνει σαν τον πατέρα. Αυτή η ταυτισιακή διεργασία μείωνε την ενοχή του αλλά αύξανε τη δυσφορία διότι γινόταν ο ίδιος ευνουχισμένος και η εικόνα του δεν ανταποκρινόταν στο δικό του ιδεώδες του εγώ. Η ταύτιση με την μητέρα τον φόβιζε και τον γοήτευε. Η ταύτιση με τα προοιδιποδικά στοιχεία τον εγκλώβιζε ενώ την ταύτιση με την οιδιποδειακή

μητέρα τη βίωνε ως ευνουχιστική. Αυτή είχε το φαλλό ή αυτή είχε κλέψει το φαλλό από τον άνδρα. Υπήρχε δυσκολία στη σύνθεση της δικής του ταυτότητας και σύγχυση. Το εσωτερικευμένο υπερεγώ που δηλώνει την επιτυχή λύση του οιδιποδείου συμπλέγματος δεν φαινόταν να λειτουργεί ικανοποιητικά. Είχε ανάγκη την εξωτερική παρουσία ενός υπερεγωτικού υποκατάστατου προκειμένου να αρχίσει να λειτουργεί. Η απόφαση για ανάλυση και διερεύνηση των εσωτερικών συγκρούσεων ήρθε κατ'αρχήν από τον σύμβουλο σπουδών, ο οποίος λειτούργησε ως ένα καλό ηθες υπερεγώ, που έβαλε όρια στην αυτοβλαπτική του συμπεριφορά, του όρισε τι επιτρέπεται και τι όχι, και τον προσάτεψε με το να τον στείλει σε θεραπεία.

Περίληψη

Αναπτύχθηκε η διαδικασία της ταύτισης και η πολύπλοκη πορεία της κατά την προοιδιπόδεια και την οιδιπόδεια φάση. Στόχος ήταν να περιγραφεί η πολυπλοκότητα της επεξεργασίας των συγκρούσεων και να επισημανθεί η δομική και αμυντική σημασία της ταύτισης για την απαρτίωση της προσωπικότητας. Παρουσιάστηκαν κλινικά παραδείγματα καταδεικνύοντας τις καθηλώσεις και συγκρούσεις, που μπορεί να εμφανισθούν, δυσκολεύοντας τη λύση του οιδιποδείου συμπλέγματος και τις ταυτίσεις που εμπλέκονται στη δημιουργία ταυτότητας, υπερεγώ και ιδεώδους του εγώ.

Βιβλιογραφία

- Freud S (1926). Inhibitions, Symptoms and Anxiety. SE 2. London, Hogarth Press 1971.
- Freud S (1909). Analysis of a phobia in a five-year-old-boy. SE 10. London, Hogarth Press 1971.
- Quinodoz D (1999). The Oedipus Complex Revisited: Oedipus Abandoned, Oedipus Adopted. The Intern J Psychoanal, 80:15-30.
- Jacobson E (1964). The Self and the Object World. Intern Univ Press, Inc. New York, New York.
- Freud S (1924). The dissolution of the Oedipus Complex. SE 19. London, Hogarth Press 1971.
- Freud S (1923). The ego and the id. SE 19. London, Hogarth Press 1971.
- Freud S (1908). Family Romances. SE 9:235-241. London, Hogarth Press 1971.
- Engel GL and Reichsman F (1959). On identification. The Intern J Psychoanal, 40:60-61.
- Freud S (1921). Group Psychology and the analysis of the ego. SE 18. London, Hogarth Press 1971.
- Arlow JA (1955). Sublimation. J Am Psychoanal Ass, 3:515-527.

Freud A (1936). The Ego and the Mechanisms of Defense. The Writings of Anna Freud.

Blum HP (1987). The Role of Identification in the Resolution of Trauma: The Anna Freud Memorial Lecture. *The Psychoanal Quarterly* 56:609-627.

Freud S (1915). Repression. SE 14:141-158. London, Hogarth Press 1971.

Segal H (1964). The paranoid-schizoid position. In: Introduction to the works of Melanie Klein. 24-38. New York, NY: Basic Books.